

Uri Asaf:

Lélekjelenlét képek, Szabó Lajos kalligráfiai, 1957-1967

2B Galéria, Budapest, 2011 március 21

Szabó Lajos már nincs velünk, de a rajzaiból visszatekint. Aki ismeri Szabó Lajos fényképét, ezzel egyetért. Szabó Lajos feje egy csúcsára állított piramis, egy hatalmas homlok uralkodó boltozata, melyet az alulról felfelé irányuló tekintet tart egyensúlyban. A kiállítás anyagát körbejárva, kapcsolatot érzünk e fénykép és a falakon látott képek között, melyek Szabó Lajos rendkívüli szellemiségének kisugárzásai. A fiatal filozófus, könyveit tanulmányozva, a lapok szélére, a nyilak, az aláhúzások és felkiáltójelek mellett, egyre gyakrabban, ágaskodó figuratív jeleket rajzolt, melyekből az évek során önálló rajzok lettek. Szabó Lajos rajzai átléptek a filozófiakönyv széléről a művészeti valóságba, talán a legeredetibb módon, amely egy filozófus számára lehetséges. Barátja, a híres Vajda Lajos szavait idézve, glosszarajzaival megtette az első lépést egy új kozmogrammatikus művészet felé.

A kiállítás címe **lélekjelenlét rajzok**. E rajzokból, melyek a filozófus felkiáltásai, felismerései, vagy egyszerűen a gondolkodásának szelepei, kitárulkozik a lélek, amely az emberi **képmás** titkához hasonló rejtelem. Ezt állítják a régismert szavak: **teremtsünk embert a mi képünkre és hasonlatosságunkra** (Ter 1, 26). Mire való a két kifejezés, **képünkre és hasonlatosságunkra**? Azt gondolnánk, hogy az isteni képmás eleve hordozza a hasonlatosságot. Az ember azonban nemcsak a **képmást** kapta, hanem vele együtt a **hasonlatosságot**, vagyis a lelket, a szellemiséget. A zsoltárban így válaszol a tudni vágyó lélek, kettőjük nevében: **Isten! én Istenem vagy te, jó reggel kereslek téged; téged szomjúhoz lelkem, téged sóvárog testem a kiaszott, elepedt földön, amelynek nincs vize,** (63, 2). A **lélekjelenlét rajzok** erről a kiapadhatatlan tudásvágyról tanúskodnak. A filozófus – művész, /ahol a sorrend nem megfordítható/ úgy tudja, hogy a jel, az önmagában záródó fekete vonal, a lélek egy darabját jelenti. Ez nem megsejtés, hanem tudás, melyet a filozófus ünnepélyesen **lélekjelenlétnek** nevez. Szabó Lajos, aki a **kiaszott, elepedt földön** született, az elkerülhetetlen vérzivatar idején önként ment elébe a sorsnak, a korai kereszténység mártírjaihoz hasonlóan, akiket vadállatok elé vetettek, és azonosult öseivel, akiktől az atyák örökségét a tűzhalál sem vehette el. Szabó Lajost 1944 tavaszán Auschwitzba deportálták, ahol a hetekig tartó hullaszállítástól elgyötörten felvételét kérte a lágerkórházba. Tudott dolog, hogy a haláltábor kórházában a tartózkodást legfeljebb egy hétig engedélyezték. A lágerorvos heti vizitjén megkérdezte Szabó Lajostól, mi a foglalkozása. Ő így válaszolt: filozófus vagyok. A válasz, és talán a varázsos tekintet, csodát művelt, mert ettől a perctől kezdve, az orvos, a felszabadulásig minden héten meghosszabbította a betegszabadságát. Szabó Lajos hálát érzett a halál angyalát is megbabonázó **lélekjelenlét** iránt. A láger kórházban egy darab papírhoz és ceruzához jutott, amiért halálbüntetés járt. Háláját azzal róta le, hogy erre az egyetlen papírra, hónapokon keresztül szavakat írt, a szavakra további szavakat, a jelekre jeleket. Ezt a teleírt papírt olyannak képzelem, mint egy kabbala tudós istennevekkel teleírt céduláját. Ez a papír soha nem került elő.

Szabó Lajos művészete **absztrakt kalligráfia**. Kalligráfia, magyarul szépírás. A szó görög eredetű, és a kalos, és a gráfia szavakból tevődik össze. A kalos jelentése „szép”, a gráfia

„írás”. A kalligráfia, a szépírás mestersége, mely díszes betűformákat alkot, ilyen például az európai hagyományban az iniciálé, vagy ilyenek a távol keleti népek betűi. A kalligráfia nem térhet el a betűk alapformáitól és funkcióitól, egyetlen feladata kiemelni a betű szépségét. A kalligrafikus betű mindenki által olvasható, de nem így a kalligrafikus ihletésű rajz vagy festmény. A művészetben az ilyen alkotást az **absztrakt kalligráfia** műfajába soroljuk. Az absztrakt kalligráfia számos modern festő számára kedvelt kifejezési forma, hogy csak Hans Hartung példáját említsem. (Composition in black and yellow, 1958, Courtauld Institute).

Szabó Lajos kalligrafikus ihletésű **lélekjelenléteiben** nincs utalás a betűkre, pedig a rajzok és a bennük gyakran előbukkanó képmás valahol mégis az írásban gyökereznek. Az Írás szavai szerint a képmást azonban ezer lakat őrzi, mert az Isten féltékeny, és eltakarja az arcát, miként Mózesnek kijelenti: **nem láthat engem ember úgy, hogy életben maradjon** (2Móz 33, 18). Isten csak magyarázatra, exegézisre ad engedélyt. A kalligráfia „rajzos” exegézis, de képmást nem láttat. De aki beéri a kalligráfiával, nem számíthat arra, hogy a betűírással jelet, üzenetet kapjon a lelke felől. Csak a betűktől való távolságtartás biztosít helyet a **lélekjelenlétnek**. Mikor a kalligráfiát felváltja az **absztrakt kalligráfia**, a betűk helyébe lép a jel, a kép. Ehhez a lépéshez hívó ember számára nagy bátorság kell. Szabó Lajos felismerte, hogy a betűk által sugallt, illetve a betűkért cserébe kapott jelek és képek azonosak a lélek jelenlétével. A lélek által táplált érzékenység, és a papírra vetett kép értelmezése alkotói titok. Az **absztrakt kalligráfia** jelei, a kívülálló számára, a kalligrafikus betűkkel ellentétben olvashatatlanok. A rejtőzködő Isten féltékenysége ebben is kihat. Néha hajlamosak vagyunk azt gondolni, hogy **lélekjelenléti** jelek valamilyen szabály szerint váltakoznak, mint valamilyen titkosírásban. Azonban a papíron elővarázsolt **lélekjelenlét** számára bármilyen szabály kizáró ok.

Szabó Lajos rajzai megragadnak valamit a lélekből, pedig a lélek feltárására irányuló filozófusi akarat meglehetősen szigorú, és gyakran esztétikum ellenes. Az itt látható rajzok a **divináció** egyfajta példái, melyek alkalmazkodnak az idézett zsoltár szavaihoz. A rajzok elvontsága mellett valamennyi rajzban a képmás, a fiziognómiai elem felismerhető, mert Szabó Lajos és az őt körülvevő közösség számára a rajz, a jel **léthordozó**. Erről tanúskodjanak az ő szavai:

*A jel létezés jele, a létezés jelzés,
a jel létező,
a létező jel,
a létezés (a) jelzés létezése,
a jelzés létezése jelzés – a létezők egymás számára jelzők.*